

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ ТА ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ

УДК 378.147-05

*ТЕТЯНА ДУДКА, професор кафедри педагогіки та психології професійної освіти, Національний авіаційний університет, Україна
ORCID ID 0000-0003-4216-1083
kiev.professor@gmail.com*

ТРАЄКТОРІЯ РОЗВИТКУ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

TETIANA DUDKA, Professor of the Department pedagogy and psychology of vocational education National Aviation University, Ukraine

THE TRAJECTORY OF THE DEVELOPMENT OF HUMANITARIAN SPECIALISTS' PROFESSIONAL TRAINING IN WARTIME CONDITIONS

Зміст статті торкається аналізу питання розвитку фахової підготовки здобувачів гуманітарних спеціальностей у нелегких умовах воєнного часу. У ході змістового розгляду, унаочнено структуру системи фахової підготовки крізь призму трьох основоположних компонентів (когнітивного, діяльнісного та особистісного), що вможливило розкриття значущості кожної у фокусі реалізації основних навчальних завдань.

Структуровано та унаочнено розгляд компонентної структури професійної компетентності випускників гуманітарних спеціальностей (зокрема, аксіологічного, когнітивного, мотиваційного, технологічного, емоційно-вольового) з метою більш предметної актуалізації питання підбору змістового та дидактичного "контенту" у фокусі раціоналізації завдань фахової підготовки.

Розкрито значущість та унаочне-

но компонентну структуру професійної компетентності майбутніх фахівців гуманітарних спеціальностей крізь призму ключових, базових та метакомпетентцій.

На основі проведеного аналізу спроектовано компонентну структуру освітнього середовища на канву особистісного розвитку, репрезентовану на рівні предметно-просторового, соціального та психодідактичного компонентів.

Ключові слова: фахова підготовка, гуманітарні спеціальності, вища освіта, професійна компетентність, умови воєнного часу.

Summary. The article analyses the issue of the development of professional training of applicants for humanitarian specialties in the difficult conditions of wartime. The comprehensiveness of the latest globalization transformations, which touched all spheres of social functioning, unconditionally problematized high requirements for the professional training of those seeking

higher education, in particular humanitarian specialties.

At the current stage of Ukrainian historical progress, the stated problem is gaining more relevance, since the high-quality solution of the tasks of professional training is a guarantee of successful post-war reconstruction, implementation of European integration processes, and increasing the level of competitiveness of our state in the international arena.

In the content, the structure of the professional training system was visualized through the prism of three fundamental components (cognitive, activity, and personal), which made it possible to reveal the significance of each in the focus of the implementation of the main educational tasks.

One of the key indicators of the quality of the applicant's professional training is the professional thinking formed due to the reproduction in a subjective form of the essence of humanitarian subject-professional reality. Psychological and pedagogical

features of the organization and implementation of professional training of humanities students are conditioned by the creative nature of the solved pedagogical tasks and missions of humanitarian education.

Key words: professional training, humanitarian specialties, higher education, professional competence, wartime conditions.

Мета: проаналізувати проблему розвитку фахової підготовки здобувачів гуманітарних спеціальностей крізь призму умов воєнного часу.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Всеосяжність новітніх глобалізаційних перетворень, що торкнулися усіх сфер суспільного функціонування, безумовним чином проблематизували формулювання високих вимог до фахової підготовки здобувачів вищої освіти, зокрема гуманітарних спеціальностей. Паралельно актуалізувалося питання щодо оптимізації такої професійної підготовки в умовах інформаційно-освітнього середовища, як своєрідної відповіді на виклики умов воєнного часу.

Аналіз досліджень і публікацій.

У контексті заявленої тематики досліджувана феноменологія знайшла фрагментарне висвітлення на сторінках праць ряду українських дослідників (зокрема, О. Сухомлинської, Т.

Завгородньої, Н. Дем'яненко, І. Зязюна, Л. Лук'янової та інших). Урахування викладеної вище фактажності проблематизувало необхідність повнопланового висвітлення питання розвитку фахової підготовки здобувачів гуманітарних спеціальностей, ускладненого дією існуючих реалій воєнного часу.

На сучасному етапі історично-українського поступу заявлена проблематика набула все більшої актуальності, оскільки якісне розв'язання завдань фахової підготовки є запорукою: успішної повоєнної відбудови, імплементації євроінтеграційних процесів та підвищення рівня конкурентоспроможності нашої держави на міжнародній арені.

Урахування зазначеної ситуативності вимог проблематизувало необхідність розкриття змісту досліджуваного феномена через низку дослідницьких завдань:

- аналізу рівня науково-дослідницького опрацювання заявленої проблеми на засадах міждисциплінарності;
- окреслення предметності впливу досліджуваного феномена на розвиток педагогічної теорії і практики;
- популяризації заявленої тематики, виходячи з пріоритетності завдань загальнодержавного рівня (перспек-

тивності повоєнної відбудови, євроінтеграційних процесів, підвищення рівня конкурентоспроможності держави на міжнародній арені).

Виклад основного матеріалу дослідження. Поетапність розгляду заявленої феноменології продукувала сутнісне розкриття змісту ключових дефініцій, окреслених у титульній тематиці. Термін "підготовка" обґрунтовувався як цілеспрямований процес здобуття й упорядкування знань, умінь і навичок за спеціальністю для вирішення конкретних завдань (Burak, 2020; Koval, Kushnir, Vorona, Balakirieva, Moiseienko & Golubenko, 2023). Феномен "професійна підготовка" репрезентувала цілісний "каркас" процесу оволодіння суб'єктом пізнання знаннями, уміннями і навичками, що дозволяють виконувати завдання на рівні певної галузі діяльності (Koval, Kushnir, Vorona, Balakirieva, Moiseienko & Golubenko, 2023).

Сфокусуємо увагу на структурі системи професійної підготовки, яка у найбільш класичних варіаціях представлена когнітивним, діяльнісним і особистісним компонентами, взаємодія яких забезпечує якісну фахову підготовку здобувачів та формування в них готовності до реалізації професійної діяльності (Potapiuk, 2020). (див. рис. 1).



Рис. 1. Структура системи професійної підготовки

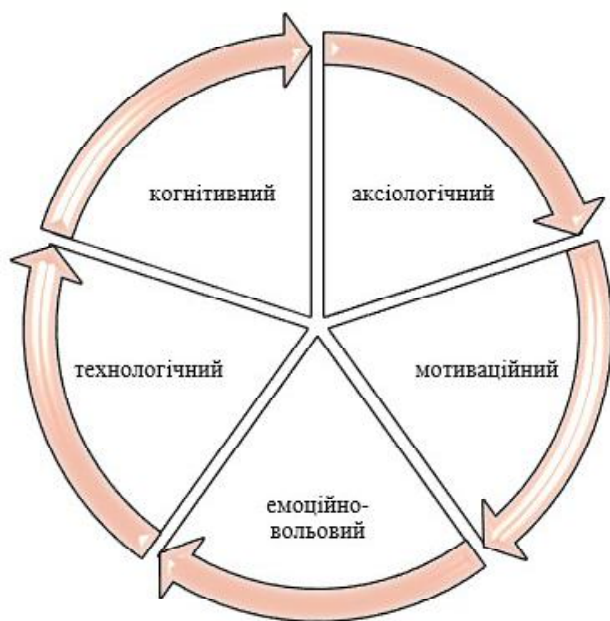


Рис. 2. Компонентна структура професійної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей

Когнітивна складова представлена сукупністю знань, необхідних для реалізації завдань професійної діяльності (рис. 1). Зміст названої складової передбачає наявність актуальних знань, які студенти здобувають у процесі вивчення дисциплін нормативного та варіативного блоків навчального плану (рис. 1).

Діяльнісний компонент відображає сформованість у студентів спектра умінь та компетентностей, необхідних для успішної реалізації завдань професійної діяльності (рис. 1).

Особистісний компонент відображає прагнення особистості підвищити свій професійний статус, отримати визнання своїх колег та викладачів, поліпшити власну репутацію (рис. 1).

Одним з ключових показників якості фахової підготовки здобувача є рівень сформованості професійного мислення, що відтворює на рівні суб'єктивної форми сутність гуманітарної предметно-професійної реальності. Процес формування професійної компетентності студентів-гуманітаріїв інструментарієм педагогічного наставництва прямо пропорційно залежить від інтегративних вла-

стивостей особистості та структурних компонентів заявленого феномена (аксіологічний, когнітивний, мотиваційний, технологічний, емоційно-вольовий) (див. рис. 2).

Психолого-педагогічні особливості організації та реалізації професійної підготовки студентів-гуманітаріїв обумовлені творчим характером вирішуваних педагогічних завдань і місії гуманітарної освіти. З іншої точки зору, до складових компонентів професійної компетентності майбутніх фахівців гуманітарних спеціальностей з урахуванням сучасних інформаційно-комунікаційних тенденцій суспільного поступу слід віднести ключові, базові та метакомпетентності (див. рис. 3).

Сучасна підготовка майбутніх фахівців-гуманітаріїв передбачає освоєння ними професійних знань, набуття умінь і навичок, а також адаптацію до мінливих цифрових, економічних і політичних умов суспільного функціонування з урахуванням прямої дії зовнішніх і внутрішніх факторів. У фокусі такого наукового відрефлексування важливим залишається питання формування мисленневих і творчих здібностей, а та-

кож метакомпетентностей для швидкої переорієнтації виду діяльності майбутніх фахівців-гуманітаріїв, оскільки попит на такий профіль піддається флуктуаціям (рис. 3).

Викладене вище проблематизує поетапне ускладнення завдань фахової підготовки фахівців гуманітарних спеціальностей та зміни підходів до їх навчання. Ключові компетенції повинні бути представлені стратегічним, міжкультурним і комунікативним компонентами (рис. 3). Так, стратегічна компетенція передбачає націленість на досягнення вершин гуманітарної підготовки за обраною спеціальністю (рис. 3). Міжкультурна компетенція сформована відповідним симбіозом змістового "контенту", знань та вмінь, необхідних для успішної реалізації міжособистісної і міжкультурної комунікації (рис. 3).

До базових компетенцій слід віднести соціокультурну, прагматичну і дискурсивну компоненти (рис. 3). Соціокультурна компетенція передбачає ознайомлення з національними особливостями носіїв соціокультурного досвіду; прагматична - здатність аудиторії досягати розуміння та комунікабельності для досягнення мети отримання знань; дискурсивна - логічна побудова змістового контексту на рівні формування ділової документації (рис. 3).

До метакомпетентностей відносять відповідні характеристики фахівця, які забезпечують його особистісну ефективність на рівні багатьох різновидів діяльності (рис. 3). Сформованість метакомпетентностей актуалізує формування "smart" продуктивності та спрямованої активності випускника гуманітарного профілю до реалізації самостійних проєктів (рис. 3). На наш погляд, саме цей компонент є ключовим у структурі професійної компетентності, оскільки віддзеркалює сутнісну специфіку підготовки фахівців зазначених вище спеціальностей. До складу структури метакомпетентностей слід віднести: особистісно-творчу компетенцію, стресостійкість і гнучкість до змін, здатність до наукового пошуку на рівні гуманітаристики у форматах самостійної та групової роботи, а також інформаційно-цифрову компетенцію. Остання



Рис. 3. Складові компоненти професійної компетенції майбутніх фахівців гуманітарних спеціальностей

відображає вміння та навички спілкування у цифровому середовищі, зокрема, спілкування у соціальних мережах, форумах і чатах, ведення ділової переписки, сприймання інформації у мультимедійному форматі.

Таким чином, заявлений феномен дослідження набуває у сучасних умовах важливого значення з урахуванням того, що випускники, отримуючи профільну освіту, повинні бути готовими до швидкого і професійного прийняття рішень на рівні різних ситуацій. Окрім того, процес професійної підготовки гуманітаріїв найбільш ефективний, якщо відбувається, частково або повністю, в умовах інформаційно-освітнього середовища, що вможливає імітацію реального середовища діяльності майбутніх фахівців (умови I та II рангів). У світлі заявленого актуалізується необхідність окреслення дефінітивної сутності феномена "середовище", що поєднує сукупність взаємопов'язаних умов, які впливають на людину у процесі її взаємодії з оточуючим середовищем. Проектування потенційних можливостей індивіда на канву професійного середовища передбачає окреслення різних рівнів взаємодії взаємопов'язаних факторів, що визначають траєкторію

поведінки майбутнього фахівця (можливо, навіть з випереджувачим ефектом). Зокрема, вплив інформаційно-освітнього середовища, такий як: стрімкий розвиток та доступність електронних пристроїв, інформаційних можливостей та цифрових технологій - забезпечує масове використання смартфонів і планшетів студентами. Стосовно формулювання "випереджувачий ефект", то його доцільно розглядати як певну поведінку, або відповідь індивіда на ситуацію, змодельовану в майбутньому, яка може статися через його дії, або незважаючи на них.

Як згадувалося вище, умови I рангу передбачають наявність можливостей індивідуального пристосування до соціокультурних реалій і зменшення негативних наслідків можливих впливів середовища на траєкторію особистісного поступу. Умови II рангу актуалізують можливість трансформації поведінки індивіда внаслідок прямого впливу перебігу подій, які відбуваються з певною дією на нього. Так освітнє середовище діяльності студента гуманітарного профілю тією чи іншою мірою впливає на продуктивність побудови його суб'єкт-суб'єктних взаємин зі своїм соціальним мікросере-

довищем (зокрема, сім'я, навчальний колектив та ін.).

З огляду на поліспектральність сучасних формулювань феномен "освітнє середовище" можна розглядати з точки зору структури його умов і рівня функціонування індивіда з метою подальшого розвитку особистості (див. рис. 4).

У фокусі останнього передбачено три визначальні компоненти на рівні структури освітнього середовища:

1) предметно-просторовий - передбачає створення сприятливих умов і можливостей для реалізації навчальних, виховних і соціально-адаптаційних цілей;

2) соціальний, який актуалізує формування простору умов і можливостей з метою створення простору міжособистісної взаємодії між суб'єктами навчально-виховного процесу;

3) психодидактичний, що проблематизує формування спектру освітніх технологій, побудованих на тих чи інших психологічних і дидактичних засадах.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На основі проведеного аналізу можемо зробити висновок, що значний відбиток на

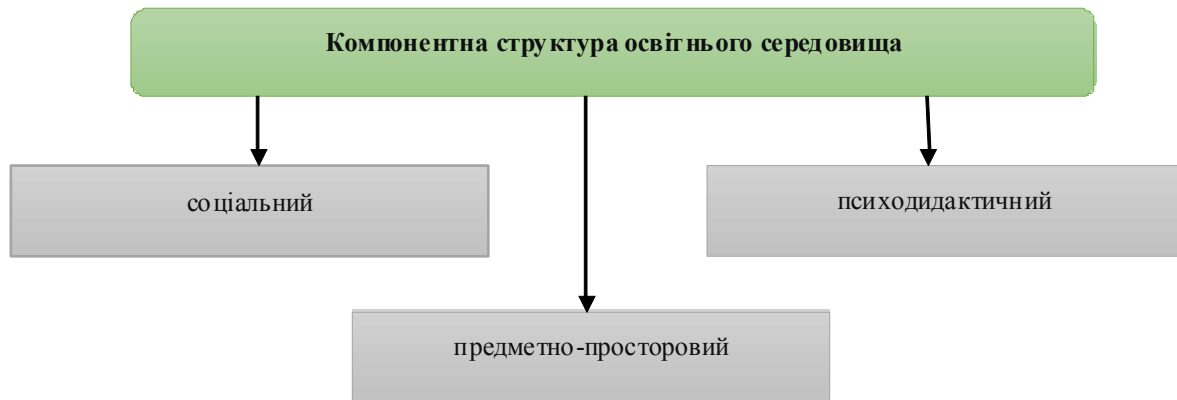


Рис. 4. Проектування компонентної структури освітнього середовища на канву особистісного розвитку

траєкторії розвитку фахової підготовки здобувачів гуманітарних спеціальностей залишили реалії воєнного часу. Зазначена ситуативність актуалізувала необхідність перегляду основоположних підходів до раціоналізації зазначеного процесу з урахуванням існуючого потенціалу науково-технічного розвитку. Такий підвищений інтерес до титульної проблематики зумовив розгляд структури системи фахової підготовки крізь призму трьох основоположних компонентів – когнітивного, діяльнісного та особистісного, що вможливило розкриття значущості кожної у фокусі реалізації основних навчальних завдань. Окремий лейтмотив дослідження торкнувся питання розгляду компонентної структури професійної компетентності випускників гуманітарних спеціальностей (аксіологічний, когнітивний, мотиваційний, технологічний, емоційно-вольовий) задля більш предметної актуалізації питання підбору змістового та дидактич-

ного "контенту" з метою раціоналізації фахової підготовки.

Перспективним напрямом подальших дослідницьких пошуків убагацьмо можливість поглиблення аналізу проблеми вдосконалення фахової підготовки представників різних спеціальностей у сучасних соціокультурних реаліях повоєнної відбудови.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Burak, V. (2020). Training of future specialists in hotel and restaurant industry in higher educational establishments in the conditions of distance learning. *ScienceRise: Pedagogical Education*, 6 (39).

Koval, V., Kushnir, A., Vorona, V., Balakirieva, V., Moiseienko, N., & Golubenko, N. (2023). Formation of future specialists research competence in the process of professional training. *Amazonia Investiga*, 12 (63), 77–86.

Potapiuk, L. M. (2020).

Development of the prospective specialists' professional responsibility. *Engineering and Educational Technologies*, 8.

REFERENCES

Burak, V. (2020). Training of future specialists in hotel and restaurant industry in higher educational establishments in the conditions of distance learning. *ScienceRise: Pedagogical Education*, 6 (39).

Koval, V., Kushnir, A., Vorona, V., Balakirieva, V., Moiseienko, N., & Golubenko, N. (2023). Formation of future specialists research competence in the process of professional training. *Amazonia Investiga*, 12 (63), 77–86.

Potapiuk, L. M. (2020). Development of the prospective specialists' professional responsibility. *Engineering and Educational Technologies*, 8.

Стаття надійшла 3.10.2023 р.